

Josef Gočár: Dům u Černé matky Boží

Josef Gočár se narodil ve východočeském Semíně 13. března 1880. Po obecné škole absolvoval nižší reálku v Pardubicích. Poté krátce pracoval v ateliérech u architekta V. Roštlapila a u profesora J. Podhájského. Po krátké praxi se dostal na Vyšší státní průmyslovou školu v Praze, kde v roce 1902 absolvoval. Následně krátce studoval techniku a snažil se rozšířit své studium architektury. Toto studium však po krátkém čase ukončil a nastoupil do ateliéru Jana Kotěry a od letního semestru v roce 1903 u něj studoval jako řádný žák na Uměleckoprůmyslové škole. Své studium zde zdárně zakončil v roce 1905. Od roku 1908 pak začíná vytvářet své vlastní projekty. Gočár se stal velkým architektem v okamžiku, kdy se naučil spojovat vymoženosti secesního stylu s vymoženostmi moderních stavebních technologií. Díky spojení těchto dvou prvků se Gočár stal už koncem prvního desetiletí 20. století důležitou osobností české moderní architektury. Ve *schodišti pod kostelem Panny Marie* v Hradci Králové (1909-1910), ve vodárenské věži v Bohdanči (1910) a v *obchodním domě Wenke* v Jaroměři (1910-1911) prověřil Gočár estetické vlastnosti železobetonové konstrukce, v posledním případě tak učinil způsobem, na který byla schopna navázat až funkcionalistická architektura 20. let.¹ Vysoká technická kvalita jeho staveb vedla nakonec až ke kubistickým experimentům, což se především projevilo na jeho pražských kubistických realizacích mezi lety 1911-1912. Mezi jeho nejdůležitější stavbu v tomto období patří bezesporu také dům *U Černé Matky Boží*. Gočár vytvořil toto dílo odvážně a výrazně, při tom jej však včlenil velmi opatrně a citlivě do historické zástavby, aniž by sám upadl do historismu nebo se zpronevěřil svým stylovým zásadám.² –

Dům U černé matky Boží je všeobecně považován za ikonu české kubistické architektury a to především, protože se jedná o první pražskou realizaci, která v sobě nese kubistické prvky. Módní obchodní palác nechal v centru Prahy postavit obchodník František Herbst, který si mladého Gočára vybral především kvůli jeho práci na obchodním domě Wenke v Jaroměři. Polyfunkční dům uzavírající blok mezi Celestnou ulicí čp. 569/34 a Ovocným trhem čp. 569/19 na Starém Městě měl nahradit dva pozdně barokní domy. Jeden z nich, rytířů Granovských, byl zdoben nárožní plastikou Černé madony s dítětem, jež mu dala jméno, které se následně přeneslo i na novostavbu, kde byla plastika opět umístěna včetně původní zlaté mříže (odtud také pochází alternativní název *U Zlaté mříže*).³ Dům měl stát na frekventovaném místě tzv. Královské cesty a Gočár se proto při realizaci tohoto projektu musel potýkat s přísnými pravidly pražského magistrátu. Ten ho sice nechtěl omezovat ve stylovém pojetí stavby, nicméně požadoval dokonalý soulad s historickým okolím této budovy. Ačkoliv se Gočár snažil těmto požadavkům vyhovět, střetl se nakonec s námitkami konzervátora stavebních památek Luboše Jeřábka. Jeřábkovi se zdála okna navrhovaného domu příliš velká, římsa příliš vyčnělá, sloupky ve 3. patře příliš hranaté a střecha málo šikmá.⁴ Gočár jeho kritiku přijal a ve své další verzi plánu, z ledna 1912, tyto prvky opravil a ještě více tím posílil kubistický charakter celé stavby.

Už v roce 1911 měl dům mít lomené průčelí, stupňovitou mansardovou střechu a špičaté kryty mansardových oken. První návrh byl však spíše prekonstruktivistický a neměl v sobě příliš

¹ Liška Pavel, *Český kubismus 1909-1925*, Praha 2006, s. 222.

² Benešová Marie, *Josef Gočár*, Praha 1958, str. 13.

³ Lukeš Zdeněk, Panoch Pavel, Karasová Daniela, Kotalík Jiří T., Jiří Gočár, Praha 2010, str. 76.

⁴ Viz Liška Pavel (pozn. 1), str. 222. – Pozn.: V poznámkovém aparátu není třeba používat „viz“, stačí odkaz, jak je. A za „viz“ se nepíše tečka – není to zkratka, ale forma rozkazovacího způsobu slovesa „vidět“.

kubistických prvků, což se zdá vcelku ironické vzhledem k tomu, jaké má dnes tento dům postavení v kubistické architektuře. V plánu mělo přízemí domu mnoho skleněných ploch z velkých skleněných výkladců, které nebyly zdobně členěny. Portál a hlavní vstup do budovy nebyl tak mohutný a měl spíše klasicistní ráz. Skládal se z užších sloupků a měl architráv s odstupňovanou římsou. Zajímavé byly také další vstupy v přízemí, u kterých došlo k razantní změně. V průčelí domu byli ještě dva vstupy a na bočních fasádách se nenacházeli už žádné. První a druhé patro bylo tvořeno velkými plochými okenními tabulemi, které byly děleny pouze železnou konstrukcí, což vyvolávalo dojem meziokenních sloupků. Nicméně v lednu 1912 ke schváleným prvkům přibyl kubisticky tvarovaný vchod, kubistické balkonové zábradlí, kubistické hlavice meziokenních sloupků a lomená okna bow windows, která nahradila původní ploché okenní tabule. Kubistické tvary dostalo také zábradlí točitého schodiště uvnitř stavby, bufet a lustry v kavárně v 1. patře domu.⁵ Z Ovocného trhu je patrná štítová stěna převyšované novostavby. Dá se tedy předpokládat, že se v té době počítalo s demolicí sousedních nižších budov, nebo s jejich nástavbou. Projekt nového domu byl nakonec úřady schválen, stavbu realizovala známá pražská firma Matěje Blechy. Ke kolaudaci domu došlo již 25. července 1912.

Dům U Černé matky Boží vychází typologicky z moderních amerických a západoevropských staveb se skeletovou železobetonovou konstrukcí. Moderní železobetonové kostře pak vděčí za svůj otevřený volný prostor všechny interiéry v domě. Zároveň také vytváří dojem, že je budova tvarována zevnitř ven.⁶ Dům je postaven na středověkých parcelách domů, které zde byly zmíněny v dobových záznamech již v roce 1401. Následně zde byly postaveny klasicistní a barokní budovy, které byly později zbourány. Půdorys těchto dvou spojených parcel je polygonální – tvar nepravidelného pětiúhelníku, což ve výsledku ještě podporuje kubistický ráz celé budovy.⁷ Kdesi v úrovni třetího patra stavba ustupuje od svého hypermoderního charakteru. Děje se tak nenásilně, v souladu s logikou její konstrukce. Sloupky mezi okny třetího patra dostaly klasicistní kanelování, hlavní římsa pak klasicistní profilaci v pozdním dórském stylu. Na vrcholu domu pak ční již výše zmíněná dvojitá barokizující mansardová střecha. Jakoby Gočár ve výšce třetího patra začal více myslet na soulad novostavby s klasicistními a barokními domy v jejím sousedství.⁸ Průčelí domu je vytvořeno z probarveného umělého kamene. Z dobových fotografií je zřejmé, že byl světlejšího odstínu než dnes, někteří současníci v rozhovorech uvedli, že fasáda měla barvu světlé kávy (např. v nepublikovaném rozhovoru Zdeňka Lukeše s Gočárovým a Kotěrovým žákem Jaroslavem Řapkem z roku 1982). Přízemí tvoří kontinuální pás obchodních výkladních oken, které jsou přerušeny pouze portálem s kovovou mříží.

V přízemí budovy se nacházely obchody a vinárna, pokud však vejdete hlavním vchodem do budovy, naleznete se v krátké chodbě, která navazuje na druhou malou chodbu, která vede k dynamicky tvarovanému schodišti na podkovitém půdorysu, opatřeném kubistickým zábradlím. Mistrovská kompozice v komorním prostředí této chodby z něj činí jedno z nejkrásnějších pražských schodišť. Chodby, které k tomuto schodišti vedou, tvoří dlouhý úzký prostor uprostřed celé parcely, což v podstatě rozděluje budovu na dvě poloviny, stejně jak tomu bylo u půdorysu původních budov. V prvním patře navrhl Gočár celý interiér kavárny Grand café Orient, tvořený masivním černým nábytkem (barový pult s vitrínami a broušenými zrcadly, lavice) a drobnějšími kubistickými prvky (kubisticky tvarované lustry, lucerny zavěšené v osách oken, originální design věšáků na kabáty). Další

⁵ Lahoda Vojtěch, *Český kubismus*, Praha 1996, str. 56.

⁶ Viz. Lahoda Vojtěch, str. 56.

⁷ Platovská Marie, *Josef Gočár: U Černé Matky Boží*, Praha 2001, str. 10.

⁸ Viz. Liška Pavel (pozn. 1), str. 222-225.

zařízení, jako stolky a židle, kubistický jehlancový design neměly. Nábytek byl vyroben v Pražských uměleckých dílnách v nedaleké Dlouhé ulici, pod osobním dohledem Josefa Gočára. Ve dvacátých letech byl však původní interiér zničen pro svou údajnou nemodernost. Na místě kavárny byly zřízeny kanceláře. Tento trend pokračoval až do 50. let, kdy celou budovu využíval pro svou kancelářskou činnost podnik Výstavnictví. Kavárna byla zrekonstruována a znovu uvedena do provozu v letech 2004-2005 z iniciativy soukromého nájemce prostor Rudolfa Břínka, podle původní Gočárový dokumentace a soudobých fotografií. Jde tedy o repliku kavárny a nikoliv originál. Dodatečně byl interiér ještě doplněn o další prvky, např. Gočárem designovaný klavír a busta architekta.⁹

V dalších patrech domu bývaly původně obchody s textilem a vyhlášený módní salón M. Valešové-Tučkové. Dále se zde nacházely kanceláře a v mansardě byty. Dnes je tu umístěna stálá expozice českého kubismu ze sbírek současného správce budovy Národní galerie a také Uměleckoprůmyslového muzea. Pro tento účel budovu v první polovině devadesátých let rekonstruoval architekt Karel Prager. Rekonstrukce bohužel nebyla vůči stavbě dostatečně citlivá. Sporná je například vestavba pseudokubistického výtahu, střešní nástavba se světlíkem, zasunutí vstupních mříží do postranních kapes portálu (později opět zrušeno), užití nepůvodního vzoru tapet na schodišti atd. Kladem je naopak vyčištění stavby od vložených příček, odstranění dodatečně vestavěných podhledů a tím i odhalení železobetonových klenebních pásů. Dne 18. října 1994 byl dům slavnostně otevřen za účasti prezidenta Václava Havla. V této době zde bylo také poprvé umístěno České muzeum výtvarného umění a byla zde stálá výstava českého kubismu. Muzeum však svou činnost ukončilo v roce 2002. Ta byla obnovena v roce 2003 a v roce 2015 se k expozicím přidali také věci ze sbírky Uměleckoprůmyslového muzea. Pozitivní je tedy především dnešní využití domu, kde se kromě expozic kubistického umění a kavárny nachází také prodejna kubistických replik a soudobého designu, která se nachází v suterénu.¹⁰

Dobové přijetí Gočárova domu bylo příznivé, nepočítáme-li názory konzervativních kruhů, které se ke kubismu stavěly vždy nesmlouvavě. Autor prezentoval dům U Černé Matky Boží v *Uměleckém měsíčníku* od celku až po detail. Ve stejném roce se stavba objevila i v prestižním vídeňském časopise *Der Architekt* společně s bohdanečským pavilónem. Kritika na něj byla pozitivní i v následujících dekádách, kdy byl kubismus obecně označován za slepou cestu moderní architektury. To můžeme odvodit i z výroku umělce a uměleckého kritika Karla Teigeho, který prohlásil: „*Josef Gočár včlenil svou stavbu domu U Černé Matky Boží opatrně do historického rámce, nicméně podlehl méně historismu prostředí a realizoval tu pozoruhodné, odvážné, výrazné a historicky důležité dílo.*“¹¹ Mladému architektovi, Josefu Gočárovi, se povedlo zrealizovat vsuktku naprosto pozoruhodné a nepřehlédnutelné dílo – moderní, funkční, v souladu s okolní historickou zástavbou v centru Pražského města. Pro Gočára se dům U Černé Matky Boží stal důležitým krokem v jeho kariéře a otevřel mu dveře k dalším zakázkám. Ty však už byli ve svých projevech mírnější, jelikož kubistické revoltě z let 1911-1914 obrousila hrany první světová válka. Protagonisté architektonického českého kubismu si začali uvědomovat, že jejich tvorba není příliš úspěšná z podnikatelského hlediska, což způsobilo odliv zakázek. Individualismus skosených a šikmých kubistických forem si totiž získala náklonnost pouze malé části české společnosti. Většina české populace však kubistické výtvary i stavby buď odmítala, nebo je zesměšňovala. Gočár vytvořil několik kubistických staveb ve stejném období jako dům U Černé Matky Boží a jeho předválečný kubismus je završen stavbou Bauerova rodinného domu v Bohdanči. Přesto je dům U Černé Matky Boží nesmírně důležitou budovou v rámci české kubistické architektury a také vrcholným kubistickým dílem Josefa Gočára.

⁹ Viz. Lukeš Zdeněk, Panoch Pavel, Karasová Daniela, Kotalík Jiří T. (poz.2), str. 77.

¹⁰ Ibidem, s. 77.

¹¹ Benešová Marie, *Josef Gočár a jeho podíl na vývoji české moderní architektury*, Praha 1949, str. 44.

Bibliografie

Liška Pavel, *Český kubismus 1909-1925*, Praha 2006.

Benešová Marie, *Josef Gočár*, Praha 1958.

Benešová Marie, *Josef Gočár a jeho podíl na vývoji české moderní architektury*, Praha 1949.

Lahoda Vojtěch, *Český kubismus*, Praha 1996.

Lukeš Zdeněk, Panoch Pavel, Karasová Daniela, Kotalík Jiří T., *Jiří Gočár*, Praha 2010.

Platovská Marie, *Josef Gočár: U Černé Matky Boží*, Praha 2001.